

ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ У ПОРЯДКУ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПІДХОДИ**PROBLEMS OF THE ADMISSIBILITY OF EVIDENCE OBTAINED THROUGH INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE: NATIONAL AND INTERNATIONAL APPROACHES**

Івашко С.В., к.ю.н.,
завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Пенітенціарна академія України

Шипілов О.В., аспірант
Пенітенціарна академія України

У статті досліджуються проблеми допустимості доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, з акцентом на національні та міжнародні підходи до їх оцінки.

В умовах зростання транснаціональної злочинності та глобалізації кримінального правосуддя актуалізується потреба в ефективному міждержавному співробітництві.

Розглянуто основні форми міжнародної правової допомоги у кримінальному процесі, зокрема: обмін доказовою інформацією, надання екстрадиційної допомоги, процесуальний супровід обшуків та інших слідчих (розшукових) дій.

Проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють порядок визнання та використання доказів, отриманих за міжнародними запитами.

Виокремлено низку проблем, серед яких – невизначеність правових критеріїв допустимості таких доказів, відсутність єдиних процедур перевірки їх законності та дотримання процесуальних гарантій, передбачених національним законодавством.

На прикладі судової практики окреслено випадки, коли суди визнавали отримані з-за кордону докази недопустимими через порушення прав сторін або процесуальних норм під час їх здобуття. Проаналізовано також підходи Європейського суду з прав людини, який, не обмежуючись формальним аналізом допустимості доказів, надає перевагу комплексній оцінці дотримання принципу справедливого судового розгляду. Наголошено на необхідності гнучкого підходу національних судів, який би відповідав міжнародним стандартам захисту прав людини.

У статті сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері взаємного визнання доказів, а також розробки уніфікованих підходів до їх оцінки. Надано рекомендації для судів щодо критеріїв допустимості доказів, здобутих у рамках міжнародних запитів про правову допомогу. Акцентовано на важливості гармонізації національного процесуального законодавства з міжнародними стандартами задля забезпечення справедливості кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, міжнародна правова допомога, міжнародне співробітництво, двосторонні та багатосторонні договори, кримінальне правопорушення, процесуальні дії, запитувана держава, виконання міжнародного запиту, доказування, банківська таємниця.

This article addresses the issue of admissibility of evidence obtained through international legal assistance in criminal proceedings, with a focus on national and international approaches to its assessment. In light of increasing transnational crime and the globalization of criminal justice, effective inter-state cooperation becomes critically important. The study explores the primary forms of international legal assistance in criminal matters, such as the exchange of evidentiary materials, extradition assistance, and procedural support for searches and other investigative actions. The article analyzes the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and subordinate legal instruments regulating the recognition and use of evidence obtained via international requests. A number of challenges are identified, including the lack of clearly defined legal criteria for the admissibility of such evidence and the absence of standardized procedures for verifying its legality and compliance with procedural safeguards provided by national law. By reviewing judicial practice, the article highlights cases where foreign-obtained evidence was declared inadmissible due to violations of party rights or procedural irregularities. Particular attention is given to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, which, while not rigidly formalistic regarding the admissibility of evidence, emphasizes a comprehensive assessment of procedural fairness as part of the right to a fair trial. The article argues that national courts should adopt a more flexible, human rights-compliant approach. It proposes amendments to Ukrainian legislation concerning mutual recognition of evidence and the development of a uniform evidentiary assessment mechanism. Recommendations are offered for judicial practice on admissibility criteria for evidence received through international legal cooperation. Emphasis is placed on the importance of harmonizing national procedural norms with international standards to ensure fairness in criminal adjudication.

Key words: criminal proceedings, international legal assistance, international cooperation, bilateral and multilateral treaties, criminal offense, procedural actions, requested state, execution of international request; evidence, banking secrecy.

Постановка проблеми. Міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях є невід’ємною складовою сучасної системи кримінального правосуддя в умовах глобалізації злочинності та зростання транснаціональних загроз. У контексті сучасних викликів організованої злочинності, тероризму, кіберзлочинності, корупції – обмін доказами та співпраця між державами набувають визначального значення для ефективного розслідування та розгляду кримінальних проваджень. Водночас порядок визнання та оцінки доказів, отриманих у межах міжнародної правової допомоги, регламентується комплексом правових норм і стандартів, спрямованих на забезпечення правової визначеності і гарантій захисту прав учасників кримінального провадження. У цьому контексті проблема

допустимості таких доказів у кримінальному процесі залишається однією з найбільш актуальних і дискусійних.

Дана стаття присвячена аналізу ключових аспектів допустимості доказів, здобутих у порядку міжнародної правової допомоги, з огляду на національні та міжнародні підходи до їх оцінки. Здійснено комплексний аналіз нормативно-правового регулювання та практики застосування норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а також позицій національних судів і міжнародних судових органів, зокрема Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що визначають критерії допустимості таких доказів.

Метою статті є комплексне дослідження проблематики допустимості доказів, отриманих за міжнародними

запитами про правову допомогу у кримінальних провадженнях, з урахуванням національних і міжнародних підходів, виявлення проблемних аспектів процесу їх отримання та оцінки, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства та судової практики.

Завданнями дослідження є:

1. Визначення юридичних засад здобуття та використання доказів у межах міжнародної правової допомоги з урахуванням вимог КПК України.

2. Аналіз правового статусу та критеріїв допустимості таких доказів в українському кримінальному процесі, виявлення суперечностей у судовій практиці.

3. Оцінка практики міжнародних судових інституцій, зокрема ЄСПЛ, щодо допустимості доказів, отриманих за міжнародними запитами, та порівняння її з національними підходами.

4. Визначення проблемних аспектів і перспектив удосконалення правового регулювання міжнародної правової допомоги в Україні.

Огляд досліджень і публікацій. У процесі підготовки статті враховано низку наукових праць, присвячених міжнародній правовій допомозі та проблемам допустимості доказів у кримінальному провадженні. Особливу увагу авторами статті приділено працям українських та іноземних авторів, нормативним актам, а також аналізу судової практики. До ключових джерел належать: монографія К. Амбоса «Міжнародне кримінальне право», де розглядаються принципи міжнародної правової допомоги та механізми взаємного визнання доказів [6]; наукові дослідження Ахтирської Н.М. та Головка Б.Ю., які присвячені європейським стандартам доказування з урахуванням прав людини. Важливий внесок у розвиток даної проблематики зробили українські вчені: Антонюк В., Зуєв В., Коваль О., Монастирська І., Пашковський В., які розглядали правові, процесуальні та правозахисні аспекти міжнародної правової допомоги [5, с. 39].

Виклад основного матеріалу. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні передбачає співпрацю між державами у межах ратифікованих міжнародних договорів, що регламентують процедури обміну доказами, виконання процесуальних дій, надання документів, проведення слідчих і розшукових заходів. До основних міжнародних інструментів у цій сфері належать: Європейська конвенція про правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.), Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.), а також численні двосторонні угоди між державами.

Принципи, що визначають діяльність у сфері міжнародної правової допомоги, включають:

- **принцип взаємності**, який передбачає взаємне виконання зобов'язань і сприяння у наданні допомоги;
- **принцип поваги до суверенітету держав**, що гарантує неможливість примусового втручання у внутрішні справи держави без її згоди;
- **принцип дотримання прав людини та основоположних свобод**, що вимагає забезпечення належних процесуальних гарантій під час отримання та використання міжнародних доказів.

Незважаючи на усталені принципи, на практиці існують значні виклики, пов'язані з різницею національних процесуальних систем, що ускладнює взаємне визнання доказів. Часто виникають питання щодо процедури легалізації доказів, оцінки їх законності, відповідності критеріям допустимості, встановленими статтями КПК України (зокрема ст.ст. 87, 88, 89 КПК України). Це потребує удосконалення як законодавчого, так і судового механізму з метою гармонізації національного кримінального процесу з міжнародними стандартами.

У сучасних умовах розвитку транснаціональної злочинності дедалі більшого поширення набувають докази, отримані в межах міжнародної правової допомоги. Вод-

ночас у вітчизняному кримінальному процесі відсутнє системне та комплексне правове регулювання питання їх допустимості, що зумовлює необхідність глибокого наукового дослідження відповідних підходів із врахуванням як вітчизняної правозастосовної практики, так і міжнародних зобов'язань України.

Допустимість доказу в кримінальному процесі розглядається як відповідність його отримання та подальшого використання вимогам процесуального законодавства, зокрема щодо джерела, способу отримання, форми фіксації та умов застосування. Відповідно до положень ст. 86 КПК України, доказ, одержаний із порушенням вимог закону, визнається недопустимим і не може бути використаний у кримінальному провадженні. Таким чином, законність процедур, що передували здобуттю доказу, є ключовим критерієм його допустимості [3].

У контексті міжнародної правової допомоги законність доказів визначається не лише національним процесуальним законодавством, а й нормами міжнародних договорів, які регламентують порядок отримання та передачі доказів між державами. Зокрема, необхідно враховувати положення Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, додаткові протоколи до неї, а також двосторонні угоди, укладені Україною з іншими державами.

Одним із проблемних аспектів є правова невизначеність щодо застосування іноземних процесуальних форм при отриманні доказів. У юридичній доктрині обґрунтовано наголошується, що доказ, здобутий за кордоном, може визнаватися допустимим за умови: по-перше, відповідності процедурам законодавства запитуваної держави; по-друге, дотримання положень міжнародного договору під час передачі доказів; по-третє, забезпечення процесуальних прав сторін, зокрема права на захист.

Аналіз практики Верховного Суду свідчить про відсутність усталеної правової позиції щодо визнання доказів, отриманих за кордоном, допустимими в кримінальному провадженні.

Водночас поширення практики автоматичного визнання доказів, здобутих через офіційні канали міжнародної правової допомоги, без належної оцінки їх законності, є небезпечним і суперечить вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий судовий розгляд і рівність сторін у процесі.

На відміну від деяких європейських юрисдикцій, у національному кримінальному процесі відсутній окремий стадіальний механізм попередньої перевірки допустимості доказів, отриманих за кордоном, що ускладнює здійснення функції захисту у судовому розгляді та створює ризики затягування провадження. Лише на стадії судового розгляду по суті сторона захисту може ознайомитися з обставинами походження таких доказів, що позбавляє її можливості своєчасно підготувати ефективні заперечення та клопотання.

Вітчизняні науковці, серед яких Ахтирська Н., Зуєв В., Коваль О. обґрунтовують необхідність унормування механізму фіксації обставин отримання міжнародних доказів, створення єдиного державного реєстру запитів про міжнародну правову допомогу, а також упровадження інституту експертизи процесуального походження доказів, здобутих за кордоном. Запровадження таких інструментів сприятиме уніфікації правозастосовної практики та підвищенню довіри до судових рішень у справах із міжнародним елементом [5, с. 207].

У контексті інтернаціоналізації кримінального судочинства та посилення міждержавної співпраці, питання допустимості доказів, отриманих у міжнародному вимірі, набуває особливої актуальності. Міжнародні стандарти в цій сфері формуються під впливом універсальних міжнародно-правових актів, практики міжнародних кримі-

нальних інстанцій, доктринальних положень і рішень регіональних правозахисних органів, насамперед ЄСПЛ. Аналіз цих джерел дозволяє виявити ключові критерії оцінки допустимості доказів у транснаціональному контексті.

Стрижневим принципом, що лежить в основі міжнародних підходів до допустимості доказів, є право на справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, ЄСПЛ у своїй усталеній практиці наголошує, що доказ не може розглядатися у відриві від загального контексту судового провадження, а ключовим є питання, чи було провадження в цілому справедливим.

У справі «**Шенк проти Швейцарії**» (рішення ЄСПЛ від 12 липня 1988 року) суд визнав допустимим використання запису телефонної розмови, зробленого без згоди учасників, незважаючи на порушення внутрішнього законодавства [15]. Натомість у справі «**Нечипорук та Йонкало проти України**» (рішення ЄСПЛ від 30 травня 2002 року) суд встановив неприпустимість доказів, здобутих внаслідок катувань, оскільки це суперечить абсолютній забороні катувань, закріпленій у статті 3 Конвенції [16].

Міжнародні стандарти у сфері кримінального правосуддя формують міжнародні кримінальні судові інституції, зокрема Міжнародний кримінальний суд (МКС), Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (ІСТУ), Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (ІКТР), Спеціальний трибунал для Сьєрра-Леоне та інші. Відповідно до Римського статуту МКС, допустимість доказів визначається такими критеріями: релевантність до предмета провадження, достовірність (*credibility*) та відсутність суттєвих порушень прав обвинуваченого.

У справі «**Прокурор проти Томаса Лубанги Дійло**» (вирок МКС від 14 березня 2012 року) МКС підкреслив, що обмеження доступу сторони захисту до доказів обвинувачення може призвести до визнання судового розгляду несправедливим, навіть за наявності вагомих доказів вини. Суд також окреслив стандарти балансу процесуальних прав і критерії перевірки достовірності свідчень та документів, отриманих у межах міжнародної співпраці [13].

Практика ІСТУ допускає використання свідчень через відеозв'язок, письмових показань за умови проведення крос-допиту, а також непрямих доказів (чуток) за умови їх підтвердження іншими доказами. Зокрема, у справі «**Прокурор проти Караджича**» (вирок ІСТУ від 24 березня 2016 року) суд визнав дотриманим право на захист, оскільки обвинувачений мав можливість ставити запитання свідкам, навіть якщо показання давали дистанційно [14].

Особливою є абсолютна недопустимість доказів, отриманих із порушенням норм *jus cogens* – імперативних норм міжнародного права, таких як заборона катувань та жорстокого поводження. Такі докази не можуть бути використані в будь-якому провадженні незалежно від їхньої значущості.

У справі «**Салахов і Іслямова проти України**» (рішення ЄСПЛ від 14 березня 2013 року) суд наголосив, що застосування таких доказів свідчить про байдужість держави до фундаментальних прав людини, а також вказує на системні проблеми в організації слідства, що підриває довіру до судочинства [17].

З міжнародної практики також впливає принцип «*clean hands*» – суд не повинен визнавати допустимими докази, отримані шляхом обману, провокації, підкупу або незаконного тиску, дотримуючись принципу добросовісності збирання доказів.

У справі «**Тейшейра де Кастро проти Португалії**» (рішення ЄСПЛ від 09 червня 1998 року) суд визнав недопустимими докази, здобуті внаслідок провокації поліції [18].

Важливим аспектом є також необхідність гармонізації стандартів допустимості доказів у рамках міжнародних угод і конвенцій. Значну роль у формуванні уніфікованих підходів відіграють багатосторонні документи, зокрема Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермо, 2000) та Конвенція ООН проти корупції (2003). Ці акти встановлюють загальні принципи міжнародної співпраці у кримінальних справах, зокрема щодо взаємної правової допомоги і збирання доказів.

Так, стаття 18 Палермської конвенції передбачає, що запитувана держава виконує запит про надання доказів відповідно до свого законодавства, враховуючи процедури, запропоновані запитуючою стороною, якщо вони не суперечать національним нормам.

Ключовими гарантіями у таких міжнародних механізмах є дотримання конфіденційності, захист персональних даних та прав людини. Допустимість доказів, отриманих через реалізацію відповідних міжнародних договорів, залежить від дотримання цих процедурних та матеріальних гарантій.

Попри міжнародні стандарти, велике значення має практика українських судів, які активно інтегрують стандарти ЄСПЛ та міжнародного кримінального правосуддя у власну правозастосовчу діяльність, сприяючи гармонізації національного кримінального процесу з міжнародними нормами [5, с. 221].

Верховний Суд неодноразово підкреслював, що докази, отримані в межах надання міжнародної правової допомоги, можуть визнаватися допустимими лише за умови дотримання принципів змагальності та забезпечення процесуальних прав сторін кримінального провадження. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 07 червня 2018 року у справі № 718/1497/16-к наголошено, що кримінальний процесуальний закон не дає вичерпного переліку підстав, за наявності яких докази мають визнаватися недопустимими, а натомість надає суду право вирішувати питання їх допустимості чи недопустимості в порядку, визначеному ст. 89 КПК України [19].

В той же час, у постанові Верховного Суду від 27 червня 2019 року у справі № 235/6552/15-к вказується, що відповідно до ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо, і не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах та документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом [20].

При цьому Верховний Суд звертає увагу на необхідність застосування концепції так званої «подвійної перевірки» допустимості доказів: перша перевірка здійснюється в запитуваній державі щодо законності здобуття інформації, друга – у національному законодавстві, у кримінальному провадженні, з метою оцінки відповідності доказу процесуальним вимогам КПК України. Такий підхід спрямований на запобігання використанню доказів, здобутих із порушенням правових стандартів, та на забезпечення належного рівня правової культури в процесі доказування.

Попри наявність міжнародно-правових зобов'язань, що впливають з ратифікованих Україною багатосторонніх договорів, національне кримінальне процесуальне законодавство досі не забезпечує повної відповідності міжнародним стандартам допустимості доказів.

Зокрема, відсутність у КПК України чіткого визначення критеріїв допустимості доказів, отриманих за допомогою іноземних компетентних органів, створює правові прогалини, що ускладнюють правозастосування.

Це особливо актуально у випадках, коли матеріали були отримані без дотримання формальних національних процедур.

Додаткову складність становить відсутність належного нормативного механізму визнання рішень іноземних судів щодо допустимості або недопустимості доказів. Унаслідок цього один і той самий доказ може бути визнаний прийнятним у правовому порядку запитованої держави та відхилений в українському суді. Подібна ситуація суперечить принципам правової визначеності та юридичної єдності, ускладнює ефективне міжнародне співробітництво в кримінальному процесі.

У зв'язку з цим, подальший розвиток інституту допустимості доказів, отриманих за процедурою міжнародної правової допомоги, потребує комплексного оновлення українського кримінального процесуального законодавства. Доцільним видається:

- нормативне закріплення критеріїв допустимості доказів, здобутих у порядку виконання міжнародного запиту;
- імплементація у законодавство України принципу «взаємного визнання доказів» у межах правовідносин з державами-членами ЄС;
- розроблення єдиних стандартів перевірки автентичності та джерел доказів, отриманих з-за кордону;
- впровадження програм підвищення кваліфікації для слідчих, прокурорів і суддів щодо застосування міжнародних стандартів допустимості доказів.

Інтеграція міжнародних стандартів у національну правову систему є необхідною передумовою для забезпечення ефективності кримінального судочинства, дотримання прав людини та формування довіри до механізмів міждержавної співпраці.

У межах Європейського Союзу в останні десятиліття активно розвивається концепція **взаємного визнання судових рішень і доказів**, що ґрунтується на взаємній довірі між юрисдикціями. Рамкове рішення Ради ЄС 2003/577/ЮВС від 22 липня 2003 року про виконання в Європейському Союзі рішень про заморожування власності або доказів передбачає обов'язкове прийняття доказів, отриманих у межах іншої держави-члена, якщо вони не суперечать публічному порядку. Водночас національні суди зобов'язані перевіряти дотримання процесуальних прав сторін, включаючи право на захист, принцип змагальності та рівність сторін.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку висновків стосовно допустимості доказів, отриманих у межах міжнародної правової допомоги:

Допустимість доказів, отриманих у порядку міжнародного співробітництва, є багатовимірним правовим інститутом, що поєднує норми кримінального процесуального права, міжнародного публічного права та правозастосовну практику. Сутність допустимості полягає не лише у формальній відповідності доказу вимогам КПК України, але й у гарантуванні дотримання прав людини, зокрема прав обвинуваче-

ного, а також забезпеченні процесуальної рівноваги між сторонами.

Міжнародні стандарти допустимості доказів формуються під впливом практики ЄСПЛ, норм міжнародних договорів та рішень міжнародних кримінальних трибуналів. Визначальним принципом є «належа правова процедура» (*due process*), яка передбачає безперервну відповідність процесуальних дій як під час здобуття доказів, так і протягом їх подальшої передачі, оцінки й використання у судовому процесі.

Національна судова практика поступово трансформується відповідно до міжнародних стандартів. Верховний Суд оцінює допустимість доказів з позицій дотримання процесуальних прав сторін, прозорості джерела походження доказів і наявності підтвердження їх автентичності. Водночас така практика ще не уніфікована, а відсутність нормативного закріплення критеріїв допустимості спричиняє ризики неоднозначного тлумачення та правової невизначеності.

Гармонізація кримінального процесуального законодавства України з міжнародними зобов'язаннями є актуальною потребою. Необхідно нормативно врегулювати поняття допустимості доказів, здобутих у порядку міжнародної правової допомоги, а також визначити чіткий алгоритм перевірки їх автентичності. Важливо також створити передумови для визнання іноземних доказів у межах євроінтеграційного курсу України.

Подальший розвиток інституту міжнародної доказової допомоги має передбачати розроблення єдиної методології оцінки доказів, отриманих за межами юрисдикції України, включно з цифровими доказами, інформациєю з відкритих джерел та результатами оперативно-розшукової діяльності, здійсненої за кордоном.

Таким чином, допустимість доказів, здобутих у порядку міжнародної правової допомоги, є ключовим показником рівня правової зрілості національного судочинства, а також чинником забезпечення ефективної міжнародної взаємодії у сфері кримінальної юстиції.

Встановлення уніфікованих стандартів допустимості доказів, а також удосконалення національної нормативної бази є першочерговими заходами для забезпечення справедливого та ефективного судового процесу в умовах глобалізованого кримінального правосуддя. У контексті інтеграції України до європейського правового простору, така модернізація є не лише актуальною, а й стратегічно необхідною. Вона дозволить забезпечити неупереджене ставлення до сторін процесу, зміцнити довіру до правової системи та створити умови для повноцінної реалізації міжнародної співпраці у кримінальних провадженнях. Формування єдиних підходів до оцінки міжнародних доказів, з урахуванням як національних, так і міжнародних стандартів, має стати основою нової парадигми доказового процесу в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахтирська Н. М. Імплементація європейських стандартів у міжнародне співробітництво під час кримінального провадження. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського* : матеріали 3-ї міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листоп. 2012 р.), відп. за вип. М. І. Пашковський. Одеса : Фенікс, 2012. С. 368–371.
2. Головки Б.Ю. Європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування в кримінальному провадженні. *Ужгород: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2024. № 85, т. 4. С. 75–78.
3. Зуєв В. В. Міжнародне співробітництво за новим КПК України. *Ужгород: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Ужгород: Гельветика, 2012. №19, т. 4. С. 129–133.
4. Зеленецький В.С. Проблеми формування сукупності доказів у процесі провадження в кримінальній справі. Харків: *Вісник Академії правових наук України*, 2004. № 1(36). С. 166–177.
5. Коваль О. І. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 224 с.
6. Ambos K. Treatise on International Criminal Law. Oxford: *Oxford University Press*. 2021. Vol. III. P. 388–391.
7. Orie G. Mutual Legal Assistance in Criminal Matters: Problems and Developments in EU Law. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2020. Vol. 28(1). P. 5–26.
8. United Nations Office on Drugs and Crime. Manual on Mutual Legal Assistance. *UNODC*, 2020: веб-сайт. URL: <https://www.unodc.org> (дата звернення 24.04.2025).

9. Висновки Венеційської комісії щодо взаємного визнання доказів у кримінальних справах. Страсбург: Рада Європи, 2021. 25 с.
10. Конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах між державами – членами Європейського Союзу від 29 травня 2000 року: веб-сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A42000A0712%2801%29> (дата звернення 15.05.2025).
11. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. (Кишинівська конвенція): веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення 04.05.2025).
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 28.04.2025).
13. Вирок МКС у справі «Прокурор проти Томаса Лубанги Дійло», ICC-01/04-01/06, від 14 березня 2012 року: веб-сайт. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2008_07917.PDF (дата звернення 02.05.2025).
14. Вирок ICTY у справі «Прокурор проти Караджича», IT-95-5/18, від 24 березня 2016 року: веб-сайт. URL: <https://docs.un.org/en/A/59/215> (дата звернення 02.05.2025).
15. Рішення ЄСПЛ у справі «Шенк проти Швейцарії», № 10862/84, від 12 липня 1988 року: веб-сайт. URL: <https://european-court.org/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/shenk-protiv-shvejcarii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення 29.04.2025).
16. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук та Йонкало проти України», №42310/04, від 21 липня 2011 року: веб-сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%20> (дата звернення 28.04.2025).
17. Рішення ЄСПЛ у справі «Салахов і Іслямова проти України», №28005/08, від 14 березня 2013 року: веб-сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%20> (дата звернення 03.05.2025).
18. Рішення ЄСПЛ у справі «Тейшейра де Кастро проти Португалії», №44/1997/828/1034, від 09 червня 1998 року: веб-сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%20> (дата звернення 02.05.2025).
19. Верховний Суд. Справа № 718/1497/16-к, постанова від 07 червня 2018 року: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 27.04.2025).
20. Верховний Суд. Справа № 235/6552/15-к, постанова від 27 червня 2019 року: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 27.04.2025).